

Проф. др Радован Антонијевић¹

Филозофски факултет Универзитета у Београду
Одељење за педагогију и андрагогију

УДК: 37.017
ИСБН 978-86-7372-191-0, 19 (2014), п. 88-92
Оригиналан научни рад

ЕФИКАСНОСТ И ЕФЕКТИВНОСТ КАО ДИМЕНЗИЈЕ КВАЛИТЕТА ОБРАЗОВАЊА ДАРОВИТИХ²

Резиме: У оквиру скупа различитих димензија које детерминишу квалитет образовања, ефикасност и ефективност представљају комплементарне димензије квалитета образовања, које су међусобно тесно повезане. Такав њихов однос јавља се у различитим областима и нивоима образовања, а јавља се и у области образовања даровитих. Ефикасност образовања даровитих односи се на начин функционисања било ког система или процеса, у области образовања даровитих. У овој области, за неки унапред планирани и организовани процес може се сматрати да се ефикасно одвија уколико свака наредна фаза у том процесу представља у што је могуће већој мери *неометано оптимално кретање ка предвиђеном исходу процеса*. Дакле, под ефикасношћу образовања даровитих може се сматрати процесуално остварење постављених циљева и задатака образовања, на оптималном (најбољем могућем) нивоу. Ефективност образовања даровитих односи се, пре свега, на резултат (исход) који се остварује у некој области функционисања система, односно у реализацији неког процеса. На тај начин концептуализована је ефективност и као димензија образовања у стратегији реформе система образовања и васпитања у Србији. У целини, ефикасност и ефективност образовања даровитих представља скуп показатеља успешности реализације свих предвиђених циљева и задатака образовања даровитих.

Кључне речи: даровити, квалитет образовања, ефикасност образовања, ефективност образовања.

Квалитет образовања даровитих условљен је низом различитих чинилаца, који одређују природу и основна својства димензија квалитета образовања у овој области. Између димензија квалитета образовања даровитих успостављају се сложени односи међузависности и условљености. То квалитету у овој области образовања даје још виши ниво комплексности. На основу тога, јавља се потреба и широк простор проучавања различитих димензија квалитета образовања даровитих, што непосредно или посредно треба да допринесе унапређивању различитих димензија квалитета у овој области образовања.

У оквиру скупа различитих димензија које детерминишу квалитет образовања, ефикасност и ефективност представљају комплементарне

¹ radovan.antonijevic@f.bg.ac.rs

² Рад је настао у оквиру пројекта "Модели проценивања и стратегије унапређивања квалитета образовања у Србији" (број: 179060), који реализује Институт за педагогију и андрагогију Филозофског факултета у Београду, а финансира Министарство просвете и науке Републике Србије (2011-2014).

димензије квалитета образовања (Kyriakides, 2006), које су међусобно тесно повезане и које се међусобно допуњују. Такав њихов однос јавља се у различитим областима и нивоима образовања, а јавља се и у области образовања даровитих. Није редак случај да се ове две димензије квалитета образовања међусобно изједначавају, или је пак случај да када се заједно објашњавају између њих се не успостављају јаснији појмовни односи, то јест сличности и разлике у појмовном смислу.

Ефикасност образовања даровитих односи се на начин функционисања било ког система или процеса, у области образовања даровитих. У овој области, за неки унапред планирани и организовани процес може се сматрати да се ефикасно одвија уколико свака наредна фаза у том процесу представља у што је могуће већој мери *неометано оптимално кретање ка предвиђеном исходу процеса* (Антонијевић, 2012). Дакле, под ефикасношћу образовања даровитих може се сматрати процесуално остварење претходно постављених циљева и задатака образовања, и то остварење на неком оптималном нивоу. Овде се нагласак ставља и на појму "неометано оптимално кретање" које се одвија у процесу образовања, а које има за циљ sukcesивно испуњавање постављених циљева и задатака образовања даровитих. Ове карактеристике ефикасности образовања даровитих јављају се на свим нивоима образовања у овој области и кроз различите облике и моделе образовања који се организују за даровите.

Кретање ка предвиђеном исходу у различитим практичним ситуацијама реализације образовања даровитих може се, у принципу, одвијати на различитим нивоима ефикасности, у распону од минималне, преко оптималне, па све до ефикасности која се може бар у теоријском смислу сматрати максималном ефикасношћу. И поред чињенице што се од образовања као процеса очекује максимална ефикасност одвијања тог процеса, максимална ефикасност је узор којем се може тежити, односно неко идеално стање ефикасности одвијања процеса образовања, што се односи и на област образовања даровитих. У стварним ситуацијама реализације појединих програма рада са даровитим ученицима достиже се ниво ефикасности који се може означити као *оптимални ниво ефикасности* (Антонијевић, 2013). Оптимални ниво у овом случају има значење "најбољи могући ниво".

У зависности од других различитих димензија и елемената квалитета образовања даровитих, реално остварен ниво ефикасности може се очекивати да буде евентуално виши кроз неке посебне облике рада са даровитим ученицима у школи, у односу на остварене нивое ефикасности у оквиру реализације редовне наставе са свим ученицима. То се посебно односи на реализацију *додатне наставе у школи*, која по правилу укључује и даровите ученике, мада не само ову категорију ученика. Када се садржаји додатне наставе из неког наставног предмета осмисле на тај начин да се у највећој могућој мери оствари индивидуализовани приступ у раду са даровитим ученицима у додатној настави, онда се јављају неопходни услови за остварење вишег нивоа ефикасности у раду са даровитим. Међутим, неопходно је обратити пажњу и на одређена ограничења која онемогућавају што потпунију

индивидуализацију у раду са даровитим ученицима у овом облику наставе у школи. Једно од кључних ограничења односи се на број ученика у групи даровитих и других ученика са којима се реализују садржаји додатне наставе. Свакако су битно различите околности реализације, у погледу остваривања одређеног нивоа ефикасности реализације предвиђених садржаја додатне наставе, када наставник ради са групом до 5 ученика, у односу на ситуације у којима је тај број изнад 10, 15 или чак изнад 20 ученика (на пример, велика група ученика се јавља у ситуацијама када наставник због организационих, просторних или временских ограничења мора да окупи групу ученика из више одељења једног разреда, што се у школској пракси не ретко дешава). Поред тога, не може се занемарити и чињеница да се кроз додатну наставу ангажују ученици који показују изузетан успех из одређеног наставног предмета: Међутим, ту групу ученика не чине по правилу само даровити ученици, већ и други ученици, они који својим квалитетним радом и упорношћу остварују високо постигнуће у оквиру одређеног наставног предмета. У таквим ситуацијама јавља се и проблем идентификовања ученика који по одређеним критеријумима припадају управо категорији даровитих ученика. За потребе одабира ученика за рад у оквиру додатне наставе у школи ова врста идентификације обично се не реализује, а критеријум за одабир ученика за рад у додатној настави јесте висок ниво постигнућа, а не припадност категорији даровитих ученика.

Природно, један од нужних услова остварења што потпуније индивидуализације у раду са даровитим ученицима у додатној настави, па самим тим и остварења што вишег нивоа ефикасности у раду са даровитим ученицима, јесте рад са што мањом групом даровитих ученика. У таквим случајевима, што потпунија индивидуализација у раду са даровитим ученицима у додатној настави јавља се као нужан услов ефикасности додатне наставе у школи. Индивидуализација као приступ у додатној настави подразумева да се омогући сваком ученику савладавање различитих когнитивних препрека, у складу са потребом да се активирају потенцијали ученика који се налазе у зачетку свог интензивног развоја (Антонијевић, 2011). Другим речима, да би рад у додатној настави био оптимално ефикасан, неопходно је да сваки ученик упражњава активности усмерене на савладавање различитих когнитивних препрека, примерених потреби да свака когнитивна препрека за одређеног ученика ствара сазнајни изазов оптималног нивоа, што ће представљати основ мотивације ученика за рад у овом облику наставе. На тај начин, индивидуализација у раду са даровитим ученицима омогућава да сваки ученик оствари оптимални развојни напредак, на основу индивидуално осмишљених активности које упражњава самостално или у сарадњи са другим ученицима.

Ефективност образовања даровитих односи се, пре свега, на резултат (исход) који се остварује у некој области функционисања система, односно у реализацији неког процеса. Ефективност образовања сагледава се као однос између уложеног рада (ангажовања) и исхода који се јављају као резултат тог уложеног рада (*Правилник о оцењивању...*, 2011). На тај начин

концептуализована је ефективност и као димензија образовања у стратегији реформе система образовања и васпитања у Србији (Ковач-Церовић и други, 2004). Сходно оваквој концептуализацији појма ефективности образовања, у области образовања даровитих ефективност неког модела образовања даровитих представља однос између нивоа и квалитета уложеног рада и исхода који се јављају у процесу образовања даровитих, чија је потпора успостављени модел рада.

И ефективност као димензија квалитета образовања даровитих непосредно је повезана са садржајем образовања даровитих ученика, који се установљава у оквиру појединих модела рада, али је повезана и са организационим облицима рада, примењеним методама, приступима и слично. И у случају ове димензије квалитета образовања даровитих, ослонац за потпуније објашњење покушаћемо да пронађемо у области додатне наставе у школи.

У начелу посматрано, ако се ефективност образовања даровитих посматра као однос између уложеног рада и исхода који се јављају на основу уложеног рада, може се претпоставити да ће расти квалитет ефекта изражен исходом у неком моделу образовања даровитих, са порастом обима и квалитета уложеног рада у оквиру конституисања и реализације неког модела. Такав однос јавља се и у оквиру додатне наставе. Уложени рад, изражен кроз различите форме активности наставника и ученика, треба да омогући реализацију постављених задатака овог облика наставе у школи. И у овом случају се јавља индивидуализација као неопходни приступ који треба остварити у додатној настави, који истовремено представља и место испољавања ефикасности и ефективности као димензија квалитета рада са даровитим ученицима у овом облику наставе.

У целини, ефикасност и ефективност образовања даровитих представља скуп показатеља успешности реализације свих предвиђених циљева и задатака образовања даровитих, који се успостављају за одређени облик рада са даровитим ученицима, међу којим моделима је и рад у оквиру додатне наставе у основној школи. Уопште, ефикасност и ефективност као димензије квалитета образовања даровитих могу да се сагледавају као комплементарни феномени, али на тај начин да се ефективност образовања односи на исходе неког конкретног модела образовања даровитих који је установљен и који се реализује.

Коришћена литература:

- Антонијевић, Р. (2011). Природа когнитивне препреке у процесу интелектуалног васпитања, *Настава и васпитање*, бр. 4, 565-583.
- Антонијевић, Р. (2012). Процењивање ефикасности у образовању; у Н. Вујисић Живковић, М. Митровић и К. Овесни (прир.): *Посебна питања квалитета у образовању* (25-42). Београд: Институт за педагогију и андрагогију Филозофског факултета.

- Antonijević, R. (2013). Evaluation of student achievement: qualitative and processual aspects; in R. Nikolić (Ed.): *International scientific conference "Teaching and learning – quality of educational process": Book of proceedings* (29-40). Užice: Teacher-Training Faculty of Užice.
- Гојков, Г. (2009). *Документологија*. Вршац: Висока школа за образовање васпитача „Михаило Палов“.
- Ковач-Церовић, Т. и други (прир.) (2004). *Квалитетно образовање за све – Изазови реформе образовања у Србији*. Београд: Министарство просвете и спорта.
- Kyriakides, L. (2006). Using international comparative studies to develop the theoretical framework of educational effectiveness research: A secondary analysis of TIMSS 1999 data, *Educational Research and Evaluation*, 12(6), 513-534.
- *Правилник о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању* (2011). Београд: Службени гласник РС, бр. 74/2011.

Radovan Antonijević (Ph.D.), Assoc. Prof.
University of Belgrade, Faculty of Philosophy
Department of Pedagogy and Andragogy

EFFICIENCY AND EFFECTIVENESS AS DIMENSIONS OF QUALITY OF EDUCATION OF GIFTED

Resume: In the group of different dimensions that determine the quality of education, efficiency and effectiveness are complementary dimensions of quality of education, which are closely related. That their relationship occurs in different areas and levels of education, and it occurs in the field of education of gifted. The efficiency of education of gifted refers to way of functioning of any system or process in education of gifted. In this area, for a planned and organized process can be considered to be effectively carried out if each successive stage in the process if it occurs as the optimal path to the intended outcomes of education process, in the greatest possible extent. Thus, the efficiency of education of gifted can be considered as a procedural realization of the aims and objectives of education, at the optimal (best possible) level. The effectiveness of education of gifted refers primarily to the result (outcome) that is realized in an area functioning of the system and the implementation of a process. In this way, the effectiveness is conceptualized as a dimension of education reform strategy in the education system in Serbia. In general, the efficiency and effectiveness of gifted is a set of indicators for successful implementation of the prescribed aims and objectives of education of gifted.

Keywords: gifted, quality of education, efficiency of education, effectiveness of education.